Amsterdam drie zondagsscholen op, maar de bloei kwam nadat A. Capadose ze vanuit het Engelse Methodisme (Robert Raikes, Hannah More) naar Nederland overbracht. Over oorsprong en uitbreiding van de zondagsschool hebben C. S. Adama van Scheltema, H. Barde, H. A. de Boer en A. Boot geschreven. De Nederlandsche Zondagsschool Vereeniging (1866) stelde zich ten doel 'onder de jeugd liefde tot den Heiland en Zaligmaker en kennis van den Bijbel aan te kweken door Zondagsschoolonderwijzers met raad en middelen bij te staan'. De Gereformeerde Zondagsschoolvereeniging 'Jachin' dateert van 1871. Een Vereniging van 'vrijzinnige' zondagsscholen kwam in de negentiende eeuw nog niet tot stand, al was er ook in deze kringen bezinning op wezen en taak. H. P. Schim van der Loeff en G. van Rossem verzorgden in 1885 publicaties.

Al spoedig werd aan de opleiding van zondagsschoolkrachten gedacht. In 1862 wijdde C. M. Dekker er een beschouwing aan, in 1903 formuleerde H. Barger de 'vereischten van den zondagsschool-onderwijzer'. Er is een liefdevolle inzet van duizenden lekenkrachten geweest. Helaas moet ook veel ondeskundigheid bij het omgaan met de 'Bijbelse geschiedenis' geconstateerd worden. Sommige veelgebruikte 'kinderbijbels' zijn daarvan het bewijs.

De zondag kwam bij uitstek in aanmerking voor evangelisatiewerk. 'Zondagsliederen' waren in trek (J. J. L. ten Kate, C. S. Adama van Scheltema). Onder hen die niet naar de kerk konden gaan werkte het 'Nederlandsch Genootschap tot christelijke heiliging van de zondag' (1867, Den Haag), dat preken à f 0,02 verspreidde en traktaatjes. Het werk richtte zich in het bijzonder op koetsiers, politieagenten, brandweerlieden, portiers en hotelbedienden. De 'Nederlandsche Vereeniging tot bevordering van de zondagsrust' (1881, Utrecht) ondernam in 1900 een onderzoek naar de zondagsrust van suppoosten, kappers en spoorbeambten.

8. Ter afronding vermelden wij de verenigingen, genootschappen etc. die zich voornamelijk of geheel wijdden aan preventie, protest en polemiek. Zij deden vooral van zich spreken toen na de eerste fase het 'redden' niet langer de laatste krachten opeiste. Duidelijk is de verandering te constateren in het werk dat van Zetten uitging. O. G. Heldring had de noodzaak van het protest al gezien en er met J. J. L. van der Brugghen een brochure over